

APORTACIÓ ALS ESTUDIS NUMISMÀTICS DE LA COLLECCIÓ DIPLOMÀTICA DEL MONESTIR DE NOSTRA SENYORA D'ALGUAIRE (s. XII-XIII)

Jesús ALTURO I PERUCHO

Del conjunt de 177 pergamins pertanyents al Reial Monestir de la Mare de Déu d'Alguaire en la darreria del segle XII i en tot el XIII, l'edició i estudi dels quals esperem de poder oferir aviat, un aplec de 96 instruments ens aporten notícies numismàtiques diverses. Amb aquestes dades hem elaborat el quadre següent, que tal vegada pot orientar-nos sobre la circulació del numerari en aquella zona de la Catalunya Nova.

En la confecció d'aquest esquema hem classificat les cites monetàries en períodes de 10 anys i només hi hem tingut en compte el tipus de moneda esmentada en cada decenni, no la quantitat d'aquesta, encara que sí el nombre de vegades que hi apareixia.

Les monedes que hem trobat testimoniades en el susdit recull diplomàtic són, doncs, les següents: morabetinos; morabetinos lupe et aiars; morabetinos in auro, bonos, pulcros, alfonsinos, boni auri rectique pensi; morabetinos anfussinos, boni auri rectique penssi; solidos; solidos bone monete; solidos Barchinone; solidos Barchinone recti duppli; solidos Barchinone terni; solidos iacensium; solidos iacensium bonorum, bone monete o bonos et legales; solidos melioris monete curribilis llerde pani et uino; solidos iacensium melioris monete llerde curribilis pani et uino; solidos denariorum; solidos denario-rum iacensium; solidos marcha argenti; solidos de Malguyrenssos; denarios; denarios de meliori moneta quam llerde curribilis erit pani et uino; denarios iacensium; denarios iacensium bonorum; denarios iacensium monete melioris curribilis pani et uino; denarios iacensium monete melioris curribilis in llerda pani et uino; maçmutinas; maçmutinas boni auri rectique ponderis; mazmutinas iucifias, boni auri rectique penssi; maçmutinis in auro; iucifiis, bonis et pulcris, boni auri rectique pensi; maçmutinis in auro bono, pulcris, directis, iucifiis, boni auri rectique pensi; libra; libra iacensium i potser libra acer et cātç.

Com es veu, davant el dubte de la possible equivalència o no de monedes que sols es diferencien per la minsa distinció terminològica d'uns adjectius, hem preferit de pecar per excés que no pas per defecte i mantenir la diversitat de nomenclatura en la divisió classificatòria, tal com sembla aconsellar-ho la prudència mentre no dispossem del necessari corpus numismàtic complet de la Catalunya medieval.

Els exemples més abundosament adduïts d'aquest repertori pecuniari pel que fa a la reiteració amb què una mateixa moneda és mencionada en una mateixa dècada —que gairebé coincideix amb la major o menor assiduitat de presència de la moneda en qüestió al llarg dels anys estudiatos— corresponen, per aquest ordre, a: sous jaquesos, amb 38 mencions repartides en 9 decennis; sous, amb 21 notícies en 10 decennis; morabetins, amb 15 esments en 11 dècades; sous jaquesos de bona moneda, amb 8 citacions en 6 decennis; morabetins alfonsins, amb 6 atestacions en 5 dècades; sous jaquesos de la millor moneda corrent a Lleida, amb 5 esments en 5 decennis; maçmodines, amb 5 notícies en 3 decennis; maçmodines en or bo, pulcres, directes, iucefines, de bon or i recte pes, amb 4 citacions en 3 dècades; diners, amb 3 esments en 3 decennis; sous de diners jaquesos, amb 3 mencions en 2 decennis; sous de Barcelona, amb 2 esments en 2 dècades; diners jaquesos, amb 2 mencions en 2 decennis; la resta, una sola citació.

Del present cos numismàtic cal destacar, a més a més de la copiosa difusió de moneda jaquesa en aquestes terres catalanes, difusió, d'altra banda, ja observada per J. Botet, cal destacar, dic, un diploma de l'any 1.225 que ens proporciona una equivalència. Diu el document: **M.M.M. solidos Barchinone ualentes marcha argenti LXXX.VIII solidos.** On, per on podem establir la vàlua del marc d'argent d'aquesta època en 88 sous Barcelonana.

Així mateix creiem oportú de ressaltar la presència d'un altre document —que transcribim íntegre en apèndix— de l'any 1.277 en trasllat de 1.278, en el qual s'especifica a la menuda l'import exacte del bovatge que el rei En Pere ordena de cobrar per la possessió de diversos béns: per un parell de bous, 8 sous; per un vedell que no arriba a l'any, 2 sous; per un ase o somera d'una anyada o de més temps, 4 sous; si no arriba a l'any, 2 sous; per un rossí o euga o mul o mula que tingui un any o més, 6 sous per cada un; si no tenia l'any, 3 sous; pel bestiar menut, 4 diners per unitat; per porcells o xais, 2 diners; per exadriis, bardous (1) o simples servents, 2 sous per cada un; per penyores, 8 diners per lliura; dels béns mobles, 12 diners per lliura; de les honors, 4 diners per lliura, excepte les mansions on hom viu, però dels obradors i de les cases llogades s'ha de tributar segons la susdita raó, i de l'honor arrendada, 10 sous per cada 100 de lloguer, és a dir, el 10%.

Com a cloenda podem assenyalar també la presència d'una libra acer et cātç, àpax la interpretació del qual no hem sabut aclarir, per bé que el context on apareix permet de suposar que es tracta d'una moneda.

Hoc est translatum bene et fideliter factum. II. idus marcii, anno Domini M.CC.LXX. septimo sumptum a quadam translato quod sic habetur: Hoc est/ translatum bene et fideliter factum nonas marcii, anno Domini M.CC.LXX.VI: Petrus, Dei gratia, rex Aragone, fidi suo Morse Reuaya salutem et/gratiā. Mandamus uobis quot uisis presentibus leuetis et colligatis et recipiatis et recipi, colligi ac leuari faciatis bouaticum Catalonie tam in ciuitatibus quam in omnibus aliis locis in hunc modum: dentur nobis pro pare bouum octo solidi et, si fuerit vitulus qui non habeat annum, dentur duo solidi;/ de asino uel asina que habeat annum uel ultra/dentur/ nobis quatuor solidi et, si fuerit asinus uel asina que non habeat annum, dentur nobis duos solidos; de equo de roncino uel equa uel mulo uel mula que habeat annum uel plus dentur pro unoquoque sex solidi, si uero non habeat annum, dentur tres solidis; pro/bestiis uero minutis pro unaquamque, quatuor denarii; pro porcellis et agnis, duo denarii; pro exadriis et bardous uel simplicibus ministralibus, unusquisque/det duos solidos; item pro pignoribus, octo denarios pro libra; de rebus mobilibus, duodecim denarios pro libra; de honoribus, quatuor denarios pro libra/exceptis domibus in quibus habitant; de operatoriis uero et domibus que locauerint, dentur secundam istam rationem, uel honor qui locatus fuerit decem/solidi extimentur ad premium centum solidorum. Nullus enim per cartam franquitas bullatam uel sigillatam uel alio modo ab hoc se ualeat excusare, item/homines qui morantur in domibus religionum siue sint mercenarii siue alii quilibet qui habitum non portent hodie ab hoc bouatico nullatenus excu/setur. Est enim sciendum quod pro equitatura propria quam aliquis equitat et pro utensilibus domus sue non dabit bouaticum; de omni blado et uino dabit bo/uaticum sicut de mobili deducto eo quod sibi fuerit neccessarium usque ad nouellum; de comandis auten factis in domibus religionum dentur bouaticum/sicut est predictum. Et si aliquis periurauerit, se perdat illud de quo se periurauerit et insuper donet nobis tantum quantum eicit illud de quo periura/uerit; si autem homo qui periurauerit fuerit alterius dominicacionis illud quod pro periurio habebitur diuidatur per medium inter nos et dominum periurii et qui/bouaticum predictum de iure nobis debetur, sicut primun quod fecimus ratione noue domicacionis nostre, barones, magnates, milites nec aliqui alii nullam/partem in eo accipient siue habeant. Cum autem nos facere oporteat magnas expensas propter guerram sarracenorum, mandamus uobis quot/recipere festinetis et colligere dictum bouaticum, ita quod ponatis bouaterios ad recipiendum et colligendum illud christianos uidelicet iudeos quos/idoneos et sufficietes uideritis super eo. Datum in Cozentayna, VI Kalendas marcii anno Domini M. CC. LXX. sexto./

Ego Dominicus Roselli, notarius publicus Montis Albi, subscribo et meum sig⁺ num pono/

Ego Petrus Marcialis hoc translatum fideliter translataui et cum originali fideliter comprobaui et hoc ⁺ feci./

Sig ⁺ num mei Bartholomei Araguesii, notarii publici llerdensis, qui hoc translatum scripsi et supraposui in. V. linea ubi dicitur/dentur.

- (1) L'aclariment semàntic d'aquest parell de mots resta pendent d'estudi, amb la confiança que l'ajut que en aquesta tasca ens presta el Dr. J. Bastardas ens durà a la seva identificació.
Així mateix està momentàniament per resoldre's el problema plantejat pel desenvolupament correcte i posterior interpretació semasiològica de l'abreviatura cātç. La mateixa confiança que en el cas anterior, però, ens accompanya ací, atès que comptem també amb el valuós concurs del Dr. M. Mundó.
A ambdós eminentes medievalistes, la nostra gratitud.

Anys	Anteriors a 1170	1170- 1180	1181- 1190	1191- 1200	1201- 1210	1211- 1220	1221- 1230	1231- 1240	1241- 1250	1251- 1260	1261- 1270	1271- 1280	1281- 1290	1291- 1300	Total
Nombre total de pergamins	6	7	3	15	11	8	11	12	9	15	24	18	22	16	177
Nombre de pergamins amb estànts magistratícios	2	2	3	9	8	4	5	7	8	5	12	8	12	9	58
Morabetiros	1	1	1	1	2	1	1	-	3	-	1	1	2	-	7
Morabetinos lupe et ciars	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Morabetinos in auro, bonos, paleros, alfonsinos, boni auri rectique penosi	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-	1	1	6
Morabetinos anfrissidos, boni auri rectique penosi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Solidos	1	-	1	2	4	2	1	1	1	-	2	1	3	1	13
Solidos bone monete	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Solidos Parchinone	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Solidos Parchinone recti duplili	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Solidos Parchinonea terni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Solidos incensium	-	-	-	5	1	-	-	2	5	2	7	1	1	4	28
Solidos incensium bocorum	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1	-	1	1	6
Solidos melioris monete curribilis et pani et uino	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Solidos incensium bocorum monete littere curribilis pani et uino	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	1	1	5
Solidos denariorum	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Solidos tenariorum incensium	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3
Solidos sarcina argenti	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Solidos de Calagayrenses	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Denarios	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	1
Denarios de meliori moneta quam littere de curribilis erit rura et uino	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Denarii s incensium	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Tenarii s incensio denariorum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Denarios incensio s monete bocorum et pani et littere uino et uino	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Tenarii s incensio s monete bocorum curribilis pani et uino	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Xanquininas	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	5
Xanquininas tuni auri rectique pondere	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Xanquininas iucifilia et ni auri rectique pondere	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Xanquininas in auro, iucifilia, bonis et paleros, boni auri rectique penosi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Xanquininas in auro, tuni, et p. et iucifilia, boni auri rectique penosi	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	1	-	4	
Libra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Libra incensium	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Libra acer et cint. (?)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1

TROBALLA DE SIS COURES I DE TRES FULUS ORIENTALS AL CASTELL DE BALAGUER. Revisió del "Hallazgo Monetario" número 1150.

Anna M. BALAGUER

Fa alguns mesos tinguérem ocasió d'examinar nou monedes de coure trobades al recinte del castell de Balaguer (1). Al assabentar-nos de la col·lecció de la qual procedien i al fer-ne la classificació ens adonàrem de que es tractava de la mateixa troballa recollida per F. Mateu i Llopis l'any 1967. En la breu notícia que en dóna aquest autor no hi consta la classificació de totes les peces, però indica que totes són coures del Emirat. Malgrat que indica que està pendent d'estudi, aquest no devia arribar-se a publicar ja que en articles posteriors de les troballes numismàtiques no apareix la seva revisió (2).

Aquestes circumstàncies i el fet d'haver estat treballant en el recull de les troballes de moneda musulmana de la Península ens fan sentir la necessitat de donar a conèixer la composició exacta d'aquest tresoret.

De les nou monedes de coure trobades a Balaguer només tres són fulus aràbics, la resta són monedes jueves del segle I abans de Crist. El llarg espai de temps transcorregut entre l'encunyació d'aquestes darreres i la dels fulus musulmans fa pensar que el conjunt no deburia ésser descobert formant un petit tresoret amagat per un mateix posseïdor, sinó que el seu descobridor les aniria trobant aïllades i que per procedir totes del mateix indret, ésser de coure, d'aspecte exòtic i relativament similar foren guardades juntes. Ens ratifica en aquesta opinió que el rètol que adjuntà a les monedes, en el qual s'indica el lloc de la troballa, el nombre de peces estigui corregit de 4 a 9. Pensem que aquesta esmena es faria al integrar a la col·lecció el fruit de noves recerques. Naturalment hi cap la possibilitat que fossin trobades juntes.

Passem ara a donar la classificació de les monedes. jueves.

A) Coures jueus: Dinastia dels Macabeus. Imitacions de Alexandre Janneu (103-76 a.C.), encunyades pels seus successors (c. 76-40 a.C.)

1. Anvers:

[B]ΑΣΙΛΕΩΝ ΑΝΑΠΟΥ], en el camp àncora envoltada per un cercle lineal.

Revers: Roda o astre de vuit ratjos; al voltant cercle de punts, a fora inscripció en hebreu que gairebé no s'aprècia.

Pes: 1,29 gr.

Diàmetre: 13 mm.

Referència (3): BMC, nº 1-2 p. 220, Lam. XXII, nº 8-9.

Madden, nº 1, p. 75

SNG, similar, nº 59-60, Lam. 2

2.- Similar a l'anterior, a l'anvers només visible ΛΣΙΛ

Pes: 1,35 gr.

Diàmetre: 15 mm

3.- Similar a les anteriors, a l'anvers només visible IA (?)

Pes: 1,72 gr.

Diàmetre: 14.5 mm.

4.- Similar a les anteriors, a l'anvers hi veiem IA YB(?)

Pes: 1,32 gr.

Diàmetre: 15.5 mm.

5.- Similars a les anteriors, llegendes totalment perdudes

Pes: 1,97 gr.

Diàmetre: 16 mm.

Dinastia dels Idumeus. Herodes I (37-4 a.C.).

6.- Anvers: Ancora, al voltant restes de la llegenda (YE (?)), tot dins d'orla de punts.

Revers: Dues cornucòpies unides per la base, al mig, caduceus, a sobre una N; tot dins d'orla de punts.

Pes: 1,23 gr.

Diàmetre: 18 mm.

Referència: BMC nº 62-63, p. 226, Lám. XXIV, nº 11

Malgrat que l'aparició de moneda jueva del segle I a.C. a Balaguer produueix certa sorpresa, cal dir que no és pas un cas aïllat. A les excavacions d'Empúries i d'Illuro han aparegut monedes d'aquesta sèrie i període (4). Això sense comptar que la presència d'aquestes monedes és relativament abundant a les nostres col·leccions, la qual cosa indica que deuen procedir també de troballes locals no registrades pels estudiosos.

Segons l'estudi esmentat a, Empúries foren trobades aïlladament dotze monedes que van del regnat d'Herodes I (37-14 a.C.) al període dels Procuradors sota Tiberi (16-17 d.C.) Les dues monedes d'Illuro son també dels

Procuradors de Palestina i es poden datar entre el 4-11 d.C. (5).

En el quadre estadístic elaborat a partir de 1.600 monedes antigues de diferents sèries i períodes trobades a les excavacions d'Empúries, hom demostra que el nombre relatiu que representen les monedes jueves dins d'aquest context general no és gens despreciable. Cal pensar, doncs, que hi ha algun motiu que pugui explicar la presència d'aquestes monedes a Catalunya.

En l'estudi de les monedes trobades a Empúries hom analitza tres possibles camins d'arribada: motius comercials, desplaçaments militars, i presència d'una comunitat jueva.

Els dos primers són fàcilment descartables. Les troballes monetàries d'aquesta època no atestiguén contactes comercials amb Orient i, encara que fos així, no és versemblant que aquestes hipotètiques transaccions comercials es poguessin dur a terme mitjançant aquestes monedes d'escàs valor, apropiades només per al comerç local.

Pel que fa als desplaçaments de tropes d'Orient a Hispània, les quals podien ésser portadores d'aquestes monedes, no hi ha notícia que es produïsin en l'època que ens ocupa.

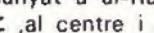
Seguint el treball citat, sembla que el que justificaria millor la presència d'aquestes peces seria l'existència de comunitats jueves establertes a la Tarragonense abans de la submissió del poble jueu per Vespàsia i Titus. Es ben sabut que amb anterioritat a aquesta data hi havia nombroses colonies jueves escampades per diferents països d'Orient i Nord d'Àfrica. Pel que fa a Occident, la història de les comunitats jueves és menys coneguda, sabem, però, que a Roma n'hi havia una ja en temps de Cesar. Alguns autors creuen en l'existència de comunitats jueves a la Tarragonense i a la Bètica en el segle I a C., i per altra banda sabem que a Menorca en aquesta mateixa època la colònia jueva era important (6). Aques fet explicaria la presència d'aquestes monedes ja que no és difícil pensar que els emigrats portessin amb les seves pertinències alguna moneda de la seva terra.

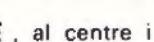
Observant la cronologia de les monedes jueves trobades, veiem que la troballa de Balaguer és la que compta amb els exemplars més antics (76-40 a C.) Fixem-nos que la peça més tardana d'aquest conjunt és una moneda d'Herodes I, que també trobem a Empúries, i és la més antiga. Totes les monedes jueves trobades a Catalunya estan compreses entre la segona meitat del segle I a C. i el primer quart del segle I de la Era.

Cal esperar que noves troballes proporcionin més dades d'aquests possibles establiments jueus a la Tarragonense i dels quals l'indici més antic de què disposa l'historiador d'aquest període són precisament les monedes trobades.

B) Monedes Musulmanes – Dinastia Omeia

7.- Fals, encunyat a al-Ramla

Anvers: al centre i envoltat per un cercle. Al marge:

خرب هذا [الفلس] بالرملة (Revers: , al centre i envoltat per un cercle de punts. Al voltant

Pes: 2.19 gr.

Diàmetre: 17,5 mm.

Referència (7): Walker, nº 855, p. 257. Lam. XXVIII (7).

8.- Fals encunyat a Balk

Anvers: Al centre, envoltat per un cercle. Al marge:

Revers: Dins un cercle i en tres línies:

Pes: 2,91 gr.

Diàmetre: 15,8 mm.

Referència: Walker, nº 778/780, Lam. XXVI

Malgrat que cap d'aquestes dues monedes porti data, cal situar-les en el període Omeia (661-750). Walker les atribueix a una data posterior a la reforma monetària del califa Abd al-Malik a la última dècada del segle VII de la nostra era. (8) La primera d'elles fou encunyada a al-Ramla en el Jund Filistin, a uns 40 km. al N.E. de Jerusalem. Aquesta seca fou creada cap a l'any 90 de l'Hègira (708 d.C.) i sembla que només encunyà coure. L'altre fals prové de la seca de Balk, l'antiga Bactra dels grecs, que era la gran metròpoli de la província de Jurasan. Segons Walker, aquesta seca encunya també dirhems entre els anys 114 i 128 H. (732-745 d.C) (9). Aquestes dades ens permeten, doncs, pensar que l'encunyació d'aquestes monedes és coetània a l'invasió d'Hispània per als àrabs-musulmans o als primers temps del seu domini (10).

El fet que una de les dues monedes aràbigues procedeixi d'una seca pròxima a Jerusalem fa pensar en la possibilitat de que les monedes jueves trobades al castell de Balaguer poguessin haver estat portades pels àrabs.

Hem de fer constar que els àrabs després de la seva conquesta de Palestina encunyaren algunes monedes inspirades en tipus monetaris jueus del regnat de Antigón Matatias (40-37 a. C.) i dels Procuradors de l'època de Tiberí (12-37 d. C.), la qual cosa prova que conequeren aquestes peces, segurament encara en circulació a la zona (11). Hi ha, però, raons per descartar la hipòtesi. Primer no hi ha l'absoluta certesa que aquestes monedes jueves i aràbigues hagin estat trobades juntes, opinió que és refermada per la presència al conjunt d'una peça aràbiga molt tardana, que tot seguit descriuem, i pel detall abans esmentat de la correcció del nombre de monedes trobades en el ràtol que les accompanyava. Segon, coneixem troballes de moneda jueva en llocs on l'evidència de moneda aràbiga és inexistent, i que està admès que aquestes monedes pogueren arribar a Catalunya en època molt més llunyana.

Passem, ara, a descriure la moneda més tardana d'aquesta troballa.

C. Mamluks. Període Otomà

9.- Fals. Al-Mansur Nur al-din Ali (1257-1259)

Anvers: Àli al centre i els seus títols al marge.

Revers: Motiu floral al centre, al marge lectura no legible.

Pes: 1,71 gr.

Diàmetre: 17 mm.

Referència: M. Mitchiner, *Oriental Coins and their values. The world of Islam*, Londres, 1977, nº 1174, p. 197.

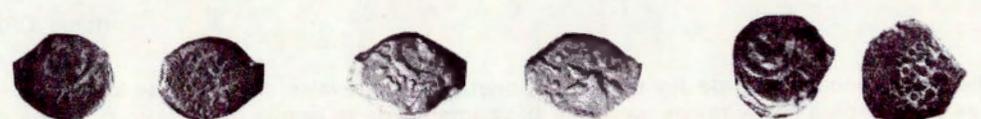
Després del que hem dit, cal doncs pensar que les nou monedes trobades a Balaguer no formaven un petit conjunt o tresoret, sinó que es tracta, amb tota probabilitat, de peces trobades aïlladament i que el seu denominador comú és el lloc de la seva descoberta i el fet d'haver passat a una mateixa mà.

Esperem que la revisió i classificació de les nou monedes de coure trobades al castell de Balaguer sigui una petita contribució a l'escassa i sovint mal referida informació de les troballes monetàries.

- (1) El meu agraïment al Sr. M. Tizón que m'ha permès d'estudiar aquest tresoret. El meu reconeixement, també, als Srs. R. Morgenstern i L. Villaronga per diverses informacions.
- (2) La notícia donada per aquest autor és la següent:
"En el recinto amurallado del castillo, nueve piezas de los emires independientes, de cobre, alguna de ellas felus (Rivero, p. 10; Miles, CUS, I, Lám. I, nº 8 (d). 9 (b) halladas por Antonio Hernández Palmés en 1964, pendientes de estudio" (F. Mateu y Llopis, "Hallazgos Numismáticos XX", *Numario Hispánico* 1967, pp. 45-66, nº 1150).
Cal assenyalar que la precisió "alguna de ellas felus" unida a l'affirmació prèvia que totes elles són coures de l'Emirat és inexacta i induceix a confusió, ja que totes les monedes aràbigues reben el nom de *fulus* en aquesta època. L'estudi directe de les peces demostra que efectivament tres de les nou monedes del conjunt són *fulus* aràbigs, però no pas d'al-Andalus com diu aquest autor.
- (3) G. F. HILL, *Catalogue of the Greek Coins of Palestine of the British Museum*. Londres, 1910.
F. W. MADDEN, *History of the Jewish Coinage and Money in the Old and New Testament*, 1864, reedició, Chicago, 1967.

**Syllogue Numorum Graecorum; The Royal Collection of Coins and Medals, Palestine Characene,
Danish National Museum, Copenague, 1961**

- (4) E. Ripoll, J. M. Nuix y L. Villaronga, "Monedas de los judíos halladas en las excavaciones de Emporiae", **Numisma**, 1976, nº 183-143, pp. 59-66
- (5) F. Gusi Gener, "Hallazgo de dos monedas de los Procuradores de Judea en Iluro (Mataró, Barcelona)", **Numisma**, 1976, nº 138-143, pp. 56-66.
- (6) Vega, "La venida de S. Pablo a España y los varones apostólicos", **Boletín de la Real Academia de la Historia**, vol. 154, 1964, p. 7 i ss.
J. Baer, **Historia de los judíos españoles**, vol. I, Tel-Aviv, 1945, recensió de Millás Vallicrosa a **Sefarad**, V, 1945, p. 430.
A. Rovira i Virgili, **Història Nacional de Catalunya**, vol. II, p.294
- (7) J. Walker, "A catalogue of the Arab-Byzantine coins and Post Reform Umayyad Coins" a **A catalogue of the Muhammadan Coins in the British Museum**, Vol. II; Londres, 1956.
- (8) Sobre la reforma d'Abd al- Malik vid.: Ph. Grierson, "The Monetary Reforms of Abd al-Malik", **Journal of the Economic and the Social History of the Orient**, 1960, pp. 241-264.
- (9) J. Walker, op. cit. pp. LXXV i LXXIX
- (10) Hi ha evidència de dirhems aràbics encunyats a les províncies orientals de l'Imperi a diferents troballes fetes a la Península. Les més conegudes són les de: Garraf (Barcelona), Alcornocosa (Córdoba), Azanuy (Huesca), Yecla (Murcia) i Baena (Córdoba).
- (11) Walker, op. cit. nº 605 i nº 593.
Un exemplar similar al de Walker num. 605 pot veur-se també publicat per R. Morgenstern, "Comentarios sobre algunas monedas Orientales de la época de transición" **Gaceta Numismática**, junio, 1978, nº 49, p. 60, lám. 31.
Un cas d'imitació aràbiga dels tipus monetaris antics d'una zona conquerida, anàleg a aquest, es tenim al Nord d'Àfrica i potser a Hispània on trobem, per exemple, **fulus** amb un peix, derivat dels tipus púnics i neopúnics de la zona de l'Estat de Gibraltar.

9 piezas

Lugar hallazgo:
Recinto antiguo
castillo de Balaguer

10

DINEROS SALAMANQUESES DE FERNANDO II DE LEÓN

Antonio ORIOL PERNAS

Para llegar al conocimiento de las especies monetarias medievales cristianas de los Reinos de Castilla y León, esto es común para otros reinos, se parte básicamente de la propia moneda y, o de los documentos.

Partiendo de estas dos fuentes puede ocurrir:

- Conocer la especie física sin noticias documentales.
- Conocer la cita documental y no la especie física.

Y finalmente conocer ambas noticias, es decir, la especie física y el documento.

En los dos primeros casos puede ocurrir que tengamos por un lado el documento y por otro, la especie pero no sabemos acoplar ambas informaciones, que nos llevaría al tercer supuesto.

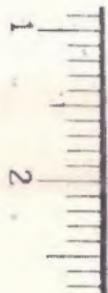
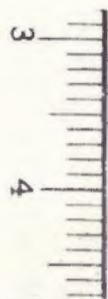
Es frecuente, si se quiere humano, pero no científico, el hecho de querer acoplar las monedas y documentos que se tienen en cierto momento, esto dió lugar a interpretaciones erróneas que poco a poco van superándose.

En un trabajo reciente indiqué que los documentos citan nombres de especies monetarias que aún siendo diferentes a veces, se refieren a la misma moneda; esto está motivado entre otros por el hecho de que cada moneda tenía, aparte de su nombre oficial, otros vulgares que también citan los documentos; asimismo, nombran monedas correspondientes a reinados anteriores con circulación en este momento.

El clásico ejemplo de la cita documental de moneda vieja y nueva que como es sabido, la misma moneda que hoy se le aplica el calificativo de nueva mañana aparecerá con el de vieja, siendo la misma especie.

Con motivo del II Congreso Nacional de Numismática celebrado en Salamanca, echamos de menos el no poder presentar un trabajo sobre los salamanqueses, monedas que conocíamos documentalmente pero que no sabíamos la especie física correspondiente e incluso si ésta había llegado a nosotros.

Mi respetado amigo, profesor Mateu, allí se lamentó del hecho antes indicado, ha dado otra vez un importante dato para llegar a la solución de este problema en su trabajo sobre el "Rex Legionensis" (1) que nos resulta utilísimo para los que nos ocupamos de esta época. Hace referencia a un sello céreo del Consejo de Salamanca y a su semejanza con unas acuñaciones de Alfonso IX y Fernando III, y dice "todo induce a creer que éstas pueden ser las acuñaciones de los salamanqueses" (figura 1 y 2).

Documentalmente se conoce la acuñación del maravedí de oro de Alfonso IX en León, Santiago y Salamanca. Julio González (2) atribuyó a Salamanca el maravedí que hoy conocemos físicamente basado en el puente que aparece en el mismo y que considera como marca de ceca que hace referencia a puente romano de Salamanca.

De Fernando II de León se conoce el maravedí de oro que tradicionalmente se clasifica como de León, aunque podía ser de Salamanca o de Santiago ya que los documentos los señalan.

Referente a las acuñaciones de Fernando II en Salamanca sabemos que en 1.167 el Rey concedió a la catedral de esta ciudad la tercia de la moneda argentea (vellón) que allí se acuñaba y en 1.186 también la tercia de oro.

La moneda que motivó estas letras (figura 3) es una acuñación de vellón de Fernando II y entendemos que puede tratarse de un salamanqués y probablemente es al que hace referencia al documento antes citado.

En anverso aparece busto sobre un puente, que se identifica con la ceca de Salamanca; a la izquierda del busto, cruz sobre bástago y a la derecha espada. El puente es similar al de maravedí de Alfonso IX y los motivos al lado del busto son también semejantes a los que aparecen en éste y en el de Fernando II. El bástago sobre cruz también lo tenemos en un dinero de Alfonso IX.

Rodeando el puente aparece una leyenda que no he podido leer debido a su conservación, se ve perfectamente la primera letra que es una "S" que podía ser el inicio de la palabra con el nombre de Salamanca en su forma normal de la época.

El conjunto del anverso recuerda inconfundiblemente al dinero de Alfonso VIII de busto sobre castillo y es probable que por razones cronológicas el tipo primitivo sea el de Fernando II y el de Alfonso VIII el copiado de aquél (figura 4).

El reverso es el clásico de la época, cruz patada dentro de gráfila y alrededor la leyenda "FERNANDO REX"

(1) Felipe Mateu y Llopis "Antecedentes godos en las cecas del Rex Legionensis" -Numisma- 138/143 -enero-diciembre 1976.

(2) Julio Gonzalez "ALfonso IX" -Madrid 1944